

стійкості до конфліктів (за описом Н.П. Фетискіна); методика діагностики типових способів поведінки у конфліктних ситуаціях К. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної); Індивідуально-типологічний опитувальник (за Л.М. Собчик); методика вивчення характерологічних рис особливості (за С.В. Грачовим, М.С. Янцур) [6].

Висновки. Вирішальний вплив на поведінку студентів у конфлікті здійснюють їх потреби, установки, образ мислення, досвід вирішення проблем і моделі поведінки, характерологічні та індивідуально-типологічні особливості. До характерологічних передумов виникнення конфліктів серед студентів відносяться їх стійкі якості та риси характеру, які передбачають схильність до зіткнення з оточуючими, викликають негативне відношення до людини, почуття антипатії та протидії, котрі формуються середовищем, і є наслідком психологічно неадекватного, однобічного виховання.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник К.: Каравела, 2007. 400 с.
2. Волков Б.С. Психология юности и молодости: учебное пособие. М.: Академический Проект: Трикста, 2006. 256 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб.: Питер, 2000. 464 с.
4. Мирошник О. Г. Конфлікти у студентських групах з різною композицією за ознаками статі. *Психологія і особистість*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2021. Вип. 2 (20). С. 117-128.
5. Мельничук М.М. Статеві відмінності агресивної поведінки дітей підліткового віку. *Молодий вчений*. Херсон, 2021. № 4 (92). С. 67-75.
6. Моргун В.Ф., І.Г. Тітов. Основи психологічної діагностики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, 2013. 464 с.
7. Моргун В.Ф., Седих К.В. Делінквентний підліток: навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів. Київ: Слово, 2015. 272 с.

КОПІНГ-ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Герасименко Л. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
gerasimenkolina2@ gmail.com*

Сім'я – цілісність, яка відчуває на собі вплив криз, пов'язаних з особливостями проходження життєвих циклів сім'ї, а також вплив ненормативних криз, пов'язаних з поняттям життєвого шляху сім'ї. Загроза для цілісності сім'ї породжує її психологічну захисну активність. Психологічна захисна активність сім'ї, в нашому розумінні, означає систему процесів і механізмів, спрямованих на підтримку і відновлення сім'ї при порушенні цілісності, стабільності сімейної системи.

Метою статті є дослідження особливостей копінг-поведінки у процесі розвитку відносин у сім'ї.

У вітчизняній і зарубіжній психології проблемою опанувальної поведінки займалися С. Багрець, А. Біллінгс, Л. Дика, Д. Завалішина, Р. Лазарус, А. Лутошкіна, С. Фолкман та ін.

Сімейне опанування виступає провідним механізмом у психологічній захисній активності сім'ї та розуміється як усвідомлена організація для подолання труднощів. Опанування визначається нами як реакція на пережите внутрішнє напруження одного або кількох членів сім'ї чи сімейну дисфункціональність, коли родині доводиться проявляти незвичайні зусилля – спостерігати, здобувати новий досвід, визначати і виконувати спеціальні дії, щоб повернутися до звичної життєдіяльності. Сімейне опанування як процес підтримує безліч параметрів сімейного життя. Копінг є породженням елементів сімейної системи, тобто її складових. Отже, його можна розглядати як механізм підтримки або невідтримання, або породження цілісності.

Спостереження за сімейним копінгом із змінами показують, що сімейні стратегії не є поодинокими діями, а включають в себе одночасно організацію різних дій членів сім'ї, багато сфер сімейного життя, зміцнюють внутрішньосімейну єдність і згуртованість [1].

Відомо, що деякі стресові ситуації є короткостроковими, інші ситуації вимагають від сім'ї опанування впродовж тривалого періоду часу, як наприклад, в ситуації пролонгованого характеру стресу (хронічна хвороба, втрата одного із членів сім'ї).

Сім'я як «організм, що розвивається в часі» має свій цикл розвитку. Динамічний аспект життєвого циклу вносить необхідність пристосування стратегій опанування до конкретних подій і ситуацій.

У циклі дослідження, присвяченого інтегральному вивченню особливостей опанувальної поведінки на різних етапах життєвого циклу, були отримані докази динамічного порядку вибору стилів/стратегій опанування в сім'ї. Було виявлено, що найбільш часто на початку стресового епізоду подружжям використовувався тільки індивідуальний копінг, за яким слідували спільні копінг-зусилля партнерів, лише після (уже в ситуації неможливості самотійно подолати стресову ситуацію) – партнери здійснювали пошук соціальної підтримки. Крім того, було встановлено, що чим більш жорстким і/або пролонгованим був стресор, тим більше копінгових дій було здійснено (у зазначеному порядку – від індивідуальних копінг-стратегій до спільних копінгових зусиль партнерів) [3].

Вибір стилів опанування, подружнього та діадичного копіngu в сімейних парах на чотирьох етапах життєвого циклу родини та її динаміки, мають свої особливості та специфіку. У молодій сім'ї (без дітей) подружжя при зіткненні з труднощами частіше обирають опанування з орієнтацією на емоційно-позитивну сторону подружніх відносин, волюючи зосереджуватися на проблемі. У ситуації очікування і появи дитини в родині емоційне реагування жінки компенсується орієнтованістю чоловіка на вирішення проблем, вибір ним позитивної стратегії. Для етапу сім'ї, яка виховує дошкільника, що

відзначається сімейними психологами як критичний стаж (стаж сімейного життя від трьох до семи років характеризується зіткненням індивідуальних і сімейних цінностей, пов'язаний з особистісним розвитком, наростанням незадоволеності шлюбом), характерно вичікування при вирішенні проблем, здійснення самостійного вирішення проблем подружжям, що є найбільш безболісним варіантом подолання існуючих труднощів. На зрілому етапі розвитку сім'ї – сім'ї з підлітком – при зіткненні з неминучими труднощами підліткової кризи частіше вибирають конструктивне відволікання уваги, чоловіки вказують на підтримуючий діадичний копінг їх подружжя.

У динаміці розвитку сім'ї подружжя частіше вибирають конструктивне відволікання уваги, зростає звернення жінок до проблемно-орієнтованого копінгу; позитивний стиль і емоційно-орієнтований стиль з переходом до зрілості сім'ї вибирається рідше.

Р. Лазарус в одній з останніх робіт переглядає ставлення до емоційно-орієнтованих стратегій. Розгляд двох функцій опанування (проблемно-фокусуємого дозволу та емоційного реагування) як окремих і конкуруючих, на його думку, це серйозна теоретична помилка. «У природі частини процесу взаємодіють як злагоджений механізм, тому розділити і визначити їх як конкурентів – значить спотворити фактичний метод їх функціонування». Подібна заява дає підстави для перегляду ставлення до емоційно-орієнтованого копінгу. Низка інших дослідників відзначають, що в ситуаціях, пов'язаних зі складнощами міжособистісної взаємодії, ефективними визнаються емоційно-орієнтовані стилі опанування. Отже, емоційне відреагування – це та ціна, яку платить подружжя за активне включення в ті сфери, які відрізняють сім'ю від інших груп [4].

Дослідники доводять, що про ефективність сімейного опанування можна судити за функціональним станом сім'ї та її здатністю відновлюватися після стресової події. Показано, що в «проживанні» і подоланні родиною криз і важких життєвих ситуацій можливі такі варіанти [2]:

- Ситуація (криза) не торкнулася («не похитнула») сім'ю, незважаючи на внесення необхідних змін, сім'я продовжує оптимальне функціонування;
- Ситуація (криза) незначно позначилася на сімейному функціонуванні, сім'я переживає період кризи, але невдовзі зі змінами долає ситуацію;
- Ситуація (криза) виявилася не вирішеною сім'єю, проте в звичних умовах для сім'ї дія стресора виявляється допустимою, але при порушенні звичного функціонування внутрішня мобілізація для подолання стресу неможлива і сім'я опиняється нездатна протистояти йому;
- Сім'я тривалий час знаходиться в кризовому (дисфункціональному, екстремальному) стані, оскільки заперечує необхідність змінюватися або чинить опір змінам, або відчуває перевантаження від змін.

Вивчаючи зазначене у статті питання, ми з'ясували, що підхід до оцінки ефективності сімейного опанування заснований на диференціації між функціональними і дисфункціональними способами опанування сім'ї. Параметри диференціації функціональності / дисфункціональності способів опанування наступні: здатність визначити джерело стресу; визначення ситуації

як сімейної проблеми, а не тільки проблеми одного або двох членів сім'ї; спроби виробити підхід, орієнтований на вирішення проблеми; прояв терпимості до інших членів сім'ї; чітке вираження відданості, прихильності і любові до інших членів сім'ї; відкрите і зрозуміле спілкування між членами сім'ї; згуртованість сім'ї; розумний і гнучкий розподіл ролей у сім'ї; адекватне використання ресурсів всередині сім'ї та поза нею; відсутність відкритого або завуальованого насильства в сім'ї; відсутність в сім'ї членів, які зловживають алкоголем, наркотиками.

Кожен із членів сім'ї може мати розвинені індивідуальні копінг-ресурси і копінг навички, але не мати розвиненої мотивації узгодженого стратегічного і тактичного їх використання, або не вміти їх використовувати в сімейній групі для вирішення сімейних проблем та подолання сімейних стресів.

Прояв чоловіком і дружиною позитивної стратегії за допомогою прихильності один до одного, спільного спілкування та підтримки підвищують особистісну спільність подружжя, взаєморозуміння між ними і їх сексуальну гармонію, активність в ролі батька, у веденні домашнього господарства – сприяють успішному функціонуванню сімейної структури в цілому. Вибір дорослими членами сім'ї емоційно-орієнтованого копіngu співвідноситься з порозумінням між членами сім'ї, активною участю у вихованні дітей і веденні домашнього господарства.

Таким чином, динамічний розвиток сім'ї та копінг-стратегій пов'язано із її розвитком як цілісної системи. Динаміка опанування йде від індивідуального опанування до спільного, і ця ж динаміка характерна для розвитку сім'ї як цілісної системи – від простої діади, в якій існує дві, поки ще звикаючи один до одного людини, до єдиного організму, що включає міжпоколінні взаємодії. Сімейне опанування розуміється як процес безперервного регулювання і підтримки балансу між внутрішніми і зовнішніми вимогами. Сім'ї стикаються з новими потребами і можливостями, якими потрібно управляти в умовах динаміки життєвого циклу.

Вибір стратегії подолання – один з факторів, що впливають на ефективність опанування. Стратегії подолання не можуть бути однозначно хорошими або поганими, ефективними або неефективними. Стратегія, успішно використовувана в одній ситуації, може абсолютно «не працювати» в іншій ситуації. Ефективність стратегії залежить від того, наскільки вона відповідає вимогам ситуації.

Література:

1. Кононова М. М., Кучма Т. В. Копінг-поведінка у подружніх пар з дітьми з психофізичними порушеннями: теоретичний аналіз. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні : Збірник тез наук. робіт сучасн. Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота». 2020. С. 9–12.

2. Крайнюк В. М. Механізми формування стресостійкості особистості / *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України (за ред. С. Д. Максименка)*. К., 2004. Т.6. Вип. 7. С. 155–162.

3. Крюкова Т.Л. Человек как субъект совладающего поведения. *Психологический журнал*. 2008. Т. 29. № 2. С. 88–95.

4. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. *Эмоциональный стресс*. Л., 1970. С. 127-208.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ГЕНДЕРНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ

Герасименко Ю.С.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ulagerasimenko881@gmail.com*

Актуальність проблеми. Останнім часом в мінливих умовах інформаційного суспільства під впливом соціально-економічних умов, комп'ютеризації життя та культурної переорієнтації життєздійснення сучасних студентів суттєво змінилося. Такі зміни особливо проявилися у побудові життєвої перспективи та міжособистісній взаємодії студентів в умовах навчання у вищому навчальному закладі, що часто характеризується конфліктами.

У вивченні особливостей конфліктів у студентському середовищі враховувались ідеї таких дослідників, як Н.Є. Завацька, С.Д. Максименко, Л.П. Матяш-Заяц, О.Г. Мирошник [2], Н.І. Пов'якель, Т.А. Яновська. Опрацювання результатів сучасних досліджень доводить, що питання психологічного підґрунтя конфліктної поведінки виступає актуальним і потребує вирішення.

У той же час актуальним питанням залишаються статеві та гендерні особливості розвитку юнака. В умовах сьогодення, коли спостерігається значні зміни в становленні гендерної культури та соціалізації молоді, набуває особливої актуальності розгляд гендерних і статевих особливостей конфліктної поведінки студентів. Зокрема, у дослідженнях І. Бойчук [1], С.О. Вільдгрубе, Т.Г. Журавльової, Л.О. Котлової, К.В. Седих [3] виявлені статеві відмінності окремих аспектів спілкування та взаємодії представників юнацького віку, що, переважно, стосуються вибору стратегії поведінки в конфлікті. Разом із тим, у сучасному науковому доробку майже відсутні дослідження, які б представляли комплексну картину тенденцій і стратегій конфліктної поведінки та їх залежності від гендерних, а не статевих, особливостей студентів.

Метою публікації виступає висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей конфліктної поведінки студентів із різними гендерними орієнтаціями.

Методика та організація дослідження. Нами проведене емпіричне дослідження за допомогою наступних методик: Методика «Маскулінність–фемінінність» (С. Бем), методика «Оцінка рівня конфліктності» (за Н.В. Кіршевою), методика оцінки поведінки в конфлікті (за К. Томасом), методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту (за В.В. Бойко). З метою проведення емпіричного дослідження сформована вибірка, яку склали